

การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชายในเรือนจำกลาง จังหวัดเชียงใหม่

Development of Non-Formal Education Activities Based on The Four Noble Truths Principle to enhance life skills for living together of Male Inmates in Chiangmai Central Prison

พระดำรงค์ เบญจศิริ¹

DAMRONG BENJAKIRI

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2553

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและทดลองใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชายในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยกึ่งทดลอง ใช้วิธีสุ่มแบบง่ายด้วยการจับสลากและเป็นผู้ที่สมัครใจในการเข้าร่วมการจัดกิจกรรมจำนวน 28 คน โดยทดลองกลุ่มเดียวในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลา 11 วัน รวม 116 ชั่วโมงและทดสอบผลการทดลองก่อนกับหลังด้วยค่า t-test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ผลการวิจัย พบว่า หลังการทดลองในภาพรวมมีทักษะชีวิตสูงขึ้นทั้ง 5 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และผู้ต้องขังชายมีความพึงพอใจในระดับมากในทุก ๆ กิจกรรมและผลจากการประเมินตนเอง พบว่า ส่วนใหญ่ทำกิจกรรมทุกวัน ซึ่งผลการทดลองได้รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวอริยสัจสี่ นอกจากนี้ผู้ต้องขังชายมีข้อเสนอแนะว่าให้นำกิจกรรมนี้ไปทดลองใช้และเผยแพร่ให้กับผู้ต้องขังในที่อื่น ๆ ด้วย

คำสำคัญ : 1. อริยสัจสี่ 2. ทักษะชีวิต 3. รูปแบบกิจกรรม

Abstract

This research article was to propose the Non-Formal Education activities, having the purposes to create and test an application of Non-Formal Education activities in accordance with the Four Noble Truths principle to enhance life skills for living together in society of the male inmates in the Chiangmai Central Prison. This study applied qualitative and the semi-trial methodologies and recruited by random sampling through ticket drawing. There were a group of volunteers participating in the activities in the Chiangmai Central Prison during the course of 11 days totalling 116 hours ,and assessing the pre-test and after test with t-test at the statistical significance at 0.05. The major findings were found that there were a

¹ น.ช.เอก,ผศ.ดร. อาจารย์ประจำ สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

significant improvement of life skills in five fields at the statistical significance at 0.05 and male inmates had high satisfaction in all activities and self – assessment revealed that the majority of male inmates had practiced a variety of daily activities in which the test had gained the format of activities in accordance with the Four Noble Truths. Besides, the male inmates had suggested that these activities should be applied and made known to the inmates in the other places.

Key words : 1. The Four Noble Truths 2. Life skills 3. Format of activities.

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำวิจัย

ปัญหาการปรับตัวของผู้ต้องขังหลังการพ้นโทษไปแล้วเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะว่าเมื่อออกไปเผชิญกับปัญหาภายนอกแล้ว ผู้ต้องขังจะปรับตนเองอย่างไรในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และไม่เป็นภาระให้กับสังคมรวมถึงการสร้างปัญหาให้กับสังคมอีกได้นั้น ผู้ต้องขังจำเป็นต้องมีภูมิคุ้มกันตนเองไม่ให้สังคมตราหน้าว่าเป็นบุคคลล้มเหลวในชีวิต ดังนั้นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้ต้องขังในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอบรม ให้ความรู้ ให้แนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง และเหมาะสมกับผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดีออกสู่สังคมภายนอก (กรมราชทัณฑ์, 2550) ดังนั้นการจะให้ผู้ต้องขังมีคุณลักษณะดังกล่าวได้ ต้องมีการฝึกฝนพัฒนา ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมา หมายถึง การเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับผู้ต้องขังให้มีความพร้อมในการออกไปสู่สังคมภายนอกได้อย่างมีคุณภาพ (สุรสีห์ อินอุ่นโชติ, 2544) ดังนั้น เมื่อเกี่ยวกับการสร้างความพร้อมเพื่อการปรับตัวของผู้ต้องขัง จำเป็นต้องมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับกลุ่มผู้ต้องขังให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้ถึงวิธีการปรับตัวเมื่อภายหลังออกสู่สังคมไปแล้ว เพื่อให้มีทักษะชีวิตในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีคุณภาพ

เกี่ยวกับทักษะชีวิตนี้ได้มีผู้กล่าว และให้ความหมาย ทักษะชีวิตนี้ หมายถึง ความสามารถพื้นฐานของบุคคลในการปรับตัว และเลือกทางเดินชีวิตที่เหมาะสม ในการเผชิญปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยการฝึกอบรม (รุ่งกานต์ ศรีลัมพ์, 2541) นอกจากนี้องค์การอนามัยโลก (WHO, 1994) ได้กล่าวถึง ทักษะชีวิตว่าเป็นความสามารถในการปรับตัว และการมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถจัดการกับความต้องการและสิ่งท้าทายในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนทักษะชีวิตตามที่องค์การอนามัยโลกกำหนดองค์ประกอบที่สำคัญไว้มี 10 องค์ประกอบ ด้วยกันคือ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ความตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการกับอารมณ์ การจัดการกับความเครียด (WHO, 1994)

เนื่องจากทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการปรับตัว และมีพฤติกรรมในทิศทางที่ถูกต้อง ในการเผชิญกับสิ่งท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง (WHO, 1994) ดังนั้นการนำทักษะชีวิตมาประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างความพร้อม และการปรับตัวให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นบุคคลที่ควรได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพก่อนปล่อย

ออกสู่สังคมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายนี้ได้พบกับคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อพ้นจากคุกหรือออกเผชิญกับความเป็นจริงของสังคมภายนอกเรือนจำ

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 เพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษา แนวทางการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดขององค์กรที่ประสบความสำเร็จ

2.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวริ้วสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชาย ในเรือนจำกลาง จังหวัดเชียงใหม่

2.3 เพื่อศึกษาผลของการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวริ้วสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชาย ในเรือนจำกลาง จังหวัดเชียงใหม่

2.4 เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในการนำรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวริ้วสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมไปใช้

3. สมมติฐานในการวิจัย

3.1 ผลของการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวริ้วสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชาย ในเรือนจำกลาง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถทำให้ผู้ต้องขังชายมีทักษะของการอยู่ร่วมกันในสังคมมีผลลัพธ์ในระดับที่สูงขึ้น

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

4.1 การวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เป็นฉบับรูปเล่มสมบูรณ์ ซึ่งมีเนื้อหาสาระ และรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมในการบำบัดรักษาผู้ป่วยที่ติดยาเสพติดในเรือนจำกลาง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ป่วยได้นำทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมไปใช้หลังการพ้นโทษไปแล้ว และสามารถแนะนำผู้อื่นให้เลิกพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติดรวมทั้งรูปแบบกิจกรรมดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในสถานที่บำบัดยาเสพติดอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้

4.2 การวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบผลของความพึงพอใจในการใช้รูปแบบการพัฒนากิจกรรม ที่ได้จากการสำรวจความพึงพอใจในการนำรูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้สร้างและพัฒนาขึ้นไปปฏิบัติใช้ในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ และสามารถนำผลการศึกษาวินิจฉัยไปปรับปรุงคุณภาพของรูปแบบให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ที่มีรูปแบบการวิจัยเป็นกลุ่มเดียว (One Shot Case Study) คือมีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว (The One-Group Pretest-Posttest Design) มี

การเก็บข้อมูลก่อนและหลังการทดลอง และการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) การบันทึกการสังเกตพฤติกรรมระหว่างทำกิจกรรม การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) กับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เรือนจำ เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ การคัดเลือกองค์กรที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อ จำนวน 3 กรณีศึกษา ได้แก่ 1) สำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี 2) โรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง กองทัพอากาศดอนเมือง กรุงเทพฯ 3) เรือนจำกลางจังหวัดขอนแก่น

ประชากร ประชากรที่นำมาทำการวิจัยในครั้งนี้คือผู้ต้องขังชายที่เป็นกลุ่มผู้ติดยาเสพติดในเรือนจำกลาง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม จำนวน 77 คน โดยได้กลุ่มตัวแทน 28 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลาก ทั้งนี้ให้เป็นไปตามความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างเข้ารับการทดลอง

6. สรุปผลการวิจัย

6.1 ผลการศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาองค์กรการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ทั้ง 3 แห่งที่เป็นกรณีศึกษานั้นสามารถนำมาสรุป ผลการวิจัยตามกรอบแนวทฤษฎีได้ดังต่อไปนี้

6.1.1 การกำหนดสภาพปัญหา (ขั้นทุกข์) จากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาขั้นทุกข์ คือ สภาพของปัญหาของผู้ป่วยจากทั้ง 3 องค์กรที่เกี่ยวข้องแล้ว พบว่า ปัญหาของผู้ต้องขังคือ การติดยาเสพติดในประเภทต่าง ๆ เช่น ฝิ่น เฮโรอีน กัญชา และยาบ้า เป็นต้น ที่สามารถหาซื้อได้ง่าย และเมื่อมาเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่สถานบำบัดฟื้นฟูทั้ง 3 แห่ง แล้วปัญหาที่พบก็คือ การปรับตัวเข้ากับกลุ่มเพื่อน กฎระเบียบกติกาข้อบังคับต่าง ๆ สภาพแวดล้อม และความไม่คุ้นเคยกับสถานที่ใหม่ทำให้เกิดความเครียด และวิตกกังวลต่าง ๆ ตลอดจนการเลิกเสพยา ต้องใช้ความอดทนอย่างสูง ทำให้เกิดความทุกข์ทั้งทางร่างกาย และทรมานจิตใจเป็นอย่างมาก

6.1.2 สาเหตุให้เกิดปัญหา (ขั้นสมุทัย) จากประเด็นเกี่ยวกับสมุทัยหรือสาเหตุของปัญหา พบว่า สาเหตุของปัญหาคือ ผู้ป่วยเองขาดความยับยั้งชั่งใจ จิตใจอ่อนไหวได้ง่าย มีความอยากรู้อยากลองทั้ง ๆ ที่รู้อยู่บ้างแล้วว่าเป็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย และจิตใจซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุภายในของผู้เสพยา ส่วนสาเหตุภายนอก ได้แก่ สภาพแวดล้อม ความแตกแยกในครอบครัว ขาดความอบอุ่น และถูกทอดทิ้งจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง รวมทั้งมีแหล่งจูงใจต่อการเสพยาเสพติดได้ง่าย ส่วนสาเหตุหลักที่เข้ามามีบาปดริक्षा เพราะครอบครัวเห็นว่า อยู่ข้างนอกเป็นผลร้ายต่อผู้เสพยามากยิ่งขึ้น จึงได้พามาบำบัดรักษา เมื่อเข้ามาอยู่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ แต่เจ้าหน้าที่ได้ให้ความเป็นเอง ให้คำแนะนำ ปรึกษาหารือในการแก้ปัญหา และชักนำให้เห็นถึงพิษภัยจากสารเสพติด พร้อมทั้งให้เปลี่ยนค่านิยม และทัศนคติต่อตนเองในการ เลิก ละ ได้เด็ดขาดเพื่อชีวิตและอนาคตใหม่ของตนเอง ของครอบครัว และเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

6.1.3 เป้าหมายในการแก้ปัญหา (ขั้นนิโรธ คือ ความดับทุกข์) จากประเด็นเกี่ยวกับเป้าหมายในการดับทุกข์ ซึ่งเป็นขั้นนิโรธหรือเป้าหมายในการแก้ปัญหาของผู้ป่วยที่เสพยา พบว่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการดับทุกข์ คือ การลดละยาเสพติดที่กำหนดไว้ คือ การวางแผนด้านอาชีพที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละบุคคลที่มี

ความถนัดและมีความต้องการ ด้านสุขภาพ วางแผนเตรียมความพร้อมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง และมีสุขภาพแข็งแรงทางด้านร่างกาย ส่วนจิตใจให้มีความร่าเริงเบิกบาน มีจิตใจสงบ ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม คุณธรรมของศาสนา และด้านการเรียนรู้เป็นการวางแผนเป้าหมายในการดำเนินชีวิตด้วยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ดนตรี อ่านหนังสือ เล่นกีฬา ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และให้รู้เท่าทันสภาพของสังคมโดยเฉพาะให้เรียนรู้ถึงพิษภัยของยาเสพติดว่ามีแต่โทษอย่างเดียวทั้งผู้เสพ ผู้ค้า และผู้ผลิต โดยกำหนดให้เรียนรู้เพื่อสร้างทักษะชีวิตใหม่ให้กับตนเองเพื่อให้กลับไปอยู่ร่วมกับครอบครัว สังคมชุมชน ได้อย่างปกติสุข เมื่อฟื้นฟูบำบัดหายจากการติดยาเสพติดไปแล้ว

6.1.4 แนวทาง/วิธีการให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ปัญหา (ขั้นบรรค)จากประเด็นเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ปัญหาให้เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นขั้นบรรคนั้น พบว่า ได้จัดทำประวัติ มีกิจกรรมที่หลากหลาย ตรวจสอบพฤติกรรมของผู้ป่วย กำหนดให้ผู้ป่วยถือสัจจะต่อตนเองว่า ต้องลด ละ เลิกและไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทุกชนิด โดยไม่ค้าขาย ไม่ครอบครอง ไม่ติดยาไม่เสพ เป็นการกำหนดชีวิตให้กับตนเอง และสร้างศรัทธาให้กับตนเองและให้ดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงตามพระราชดำรัส และยึดมั่นตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ มรรคมีองค์แปดประการ ได้แก่ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ วาจาชอบ เพียรพยายามชอบ มีสติสัมปชัญญะ และมีสมาธิ โดยใช้ปัญญาในการแก้ปัญหานำไปสู่ความหลุดพ้น คือ ไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติดทุกชนิดอย่างถาวรเมื่อออกจากสถานบำบัดฟื้นฟูไปแล้วเพื่อให้อยู่ร่วมกับครอบครัวสังคมชุมชนอย่างปกติ และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศต่อไป

6.2 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชายในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ดังนี้

6.2.1 ผลการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นความรู้สึของผู้ต้องขังชายก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ทั้ง 5 ด้าน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 นั่นคือ ระดับความคิดเห็นความรู้สึของผู้ต้องขังชายมีทักษะชีวิตในการอยู่ร่วมกันเพิ่มขึ้น หลังจากทดลองหรือเข้าร่วมกิจกรรมแล้วซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

6.2.2 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมผู้ต้องขังชายมีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมนอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคม พบว่า มีความพึงพอใจในด้านเนื้อหาสาระและ โครงสร้างของกิจกรรมระดับมาก คือ หัวข้อการอบรมมีความเหมาะสมกับรูปแบบที่จัด วัตถุประสงค์ของการจัดอบรมมีความชัดเจน เนื้อหาของกิจกรรมแต่ละด้านมีความสมบูรณ์ วิทยากรมีความเหมาะสมในการอบรม การประเมินผลในการจัดกิจกรรม และการได้รับประสบการณ์ใหม่ โดยมีความเฉลี่ย 4.53 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.74 ด้านแผนการจัดกิจกรรมของทักษะชีวิตมีทั้งหมด 8 กิจกรรมพบว่า ทั้ง 8 กิจกรรมมีระดับความพึงพอใจมากทุกกิจกรรม เช่น กิจกรรมเรื่องการผ่อนคลายความเครียดด้วยคลื่นสมองต่ำมีค่าเฉลี่ย 4.39 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.78 ส่วนด้านกิจกรรมเสริมสร้างทักษะการฝึกปฏิบัติ ซึ่งมี 4 กิจกรรม พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทั้ง 4 กิจกรรม เช่น การสร้างภาพพจน์ด้านบวกมีค่าเฉลี่ย 4.28 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.59 นอกจากนี้ผู้ต้องขังชายได้มีข้อเสนอแนะที่ควรปรับปรุงแก้ไข อันดับ 1

คือ ระยะเวลาสั้นไปน่าจะมากกว่านี้ในการทำกิจกรรมมีร้อยละ 68.2 อันดับ 2 คือ สถานที่ไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรม คับแคบ สิ่งแวดล้อมไม่อำนวย มีร้อยละ 50.0 ส่วนอันดับ 3 คือ ขาดสื่อและอุปกรณ์ในการสอน น่าจะมีมากกว่านี้ ร้อยละ 45.5 ส่วนกิจกรรมที่ผู้ต้องขังชายชอบมากที่สุดก็คือ การฝึกสมาธิ ทำให้ร่างกายผ่อนคลายจิตใจสงบสบาย และนำไปใช้ในชีวิตได้จริง มีร้อยละ 80.0 รองลงมาคือ ได้ความรู้มากพระอาจารย์แนะนำสิ่งที่ดี ๆ รู้จักโทษของยาเสพติด และรู้จักรับผิดชอบดีขึ้น มีร้อยละ 48.0 นอกจากนี้ ยังเสนอแนะเพิ่มเติมว่า อยากให้มีกิจกรรมเช่นนี้อีก เพราะทำให้เกิดประโยชน์และคนอื่นจะได้รับความรู้ดี ๆ เช่นนี้บ้าง มีร้อยละ 44.4

6.2.3 ผลการประเมินตนเองของผู้ต้องขังชาย จากการวิเคราะห์แบบประเมินผล พบว่า ผู้ต้องขังชายมีการทบทวนเนื้อหากิจกรรมในกลุ่มเกี่ยวกับการเรียนรู้กับแผนการจัดกิจกรรมแต่ละวัน และการผ่อนคลายในการทำคลื่นสมองให้ต่ามีเท่ากัน คือร้อยละ 78.6 รองลงมาคือ การฝึกสมาธิ ปฏิบัติทุกวัน ร้อยละ 71.4 ส่วนการพูดเชิงบวกกับเพื่อน ๆ ในกลุ่มที่ปฏิบัติทุกวันมีร้อยละ 60.7 แต่เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของการประเมินตนเองของผู้ต้องขังชายแล้ว พบว่า มีการปฏิบัติมากในทุกประเด็น คือ ทั้ง 7 ประเด็น

6.2.4 ผลการสัมภาษณ์ผลการจัดกิจกรรมของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เรือนจำ จากการวิเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เรือนจำเกี่ยวกับการใช้คู่มือการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น พบว่า ผู้ต้องขังชายมีระดับการเรียนรู้ในระดับมาก ร้อยละ 62.5 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 25.0 ส่วนที่มีระดับความรู้มากที่สุดมีร้อยละ 12.5 และทั้งหมดบอกว่า คู่มือการจัดกิจกรรมนี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตภายในเรือนจำ เช่น คนรอบข้างยอมรับเข้าสังคมได้ อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และเจ้าหน้าที่ได้ระบุว่า ผู้ต้องขังชายมีระดับการปฏิบัติตามคู่มือนั้น ปฏิบัติบ่อยครั้ง (3-4 ครั้ง/สัปดาห์) มีร้อยละ 62.5 ส่วนที่ปฏิบัติเป็นประจำ (ทำทุกวัน) มีร้อยละ 25.0 ส่วนที่ปฏิบัติน้อยครั้ง (1-2 ครั้ง/สัปดาห์) มีร้อยละ 12.5 ส่วนปัญหาที่พบในการใช้คู่มือการจัดกิจกรรมก็คือ เวลา สถานที่ สภาพแวดล้อม งบประมาณและการศึกษา มีร้อยละ 37.5 ส่วนที่ไม่พบปัญหามีร้อยละ 62.5 นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ยังกล่าวว่า ทักษะชีวิตมีความสำคัญมากที่สุด 2 ด้าน คือ ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง และด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด มีเท่ากันคือ ร้อยละ 37.5 และเจ้าหน้าที่ร้อยละ 70.0 กล่าวว่า ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงกิจกรรมในการจัด เพราะมีความเหมาะสมอยู่แล้ว

6.3 ผลการศึกษำปัจจัยและเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับการนำรูปแบบกิจกรรมไปปรับใช้

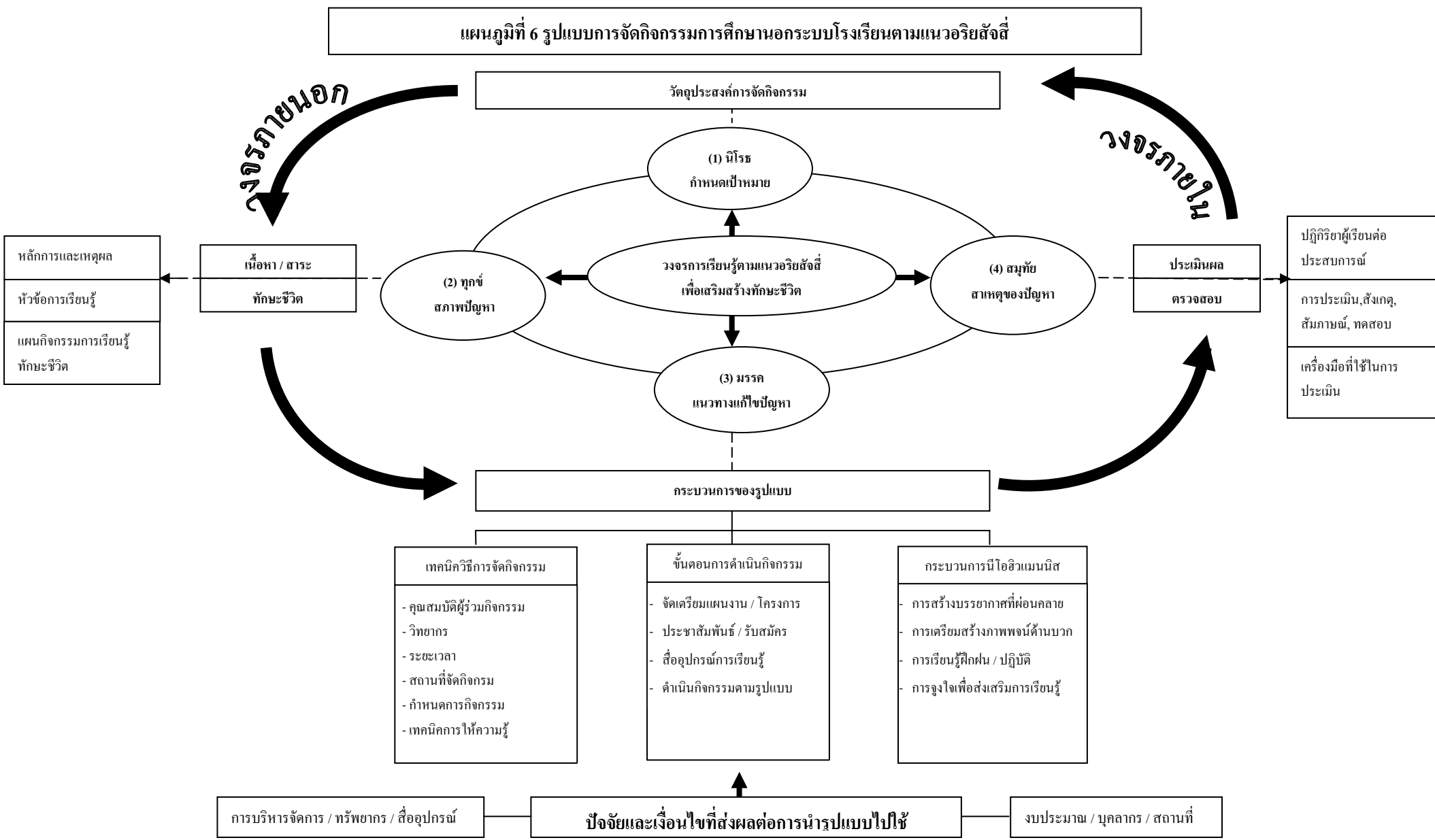
6.3.1 ปัจจัยเกี่ยวกับการนำรูปแบบกิจกรรมไปปรับใช้ พบว่า ปัจจัยด้านบริหารและการจัดการ ควรได้รับการปรับปรุงการจัดกิจกรรม การจัดหาสถานที่ การมีวิทยากร และบุคลากรที่มีความรู้ทักษะไว้ให้พร้อมสนับสนุนอุปกรณ์ในการจัดรวมทั้งงบประมาณ การรักษาความปลอดภัย และการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ดำเนินงาน นอกจากนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องกำหนดนโยบายการบริหารอย่างเป็นระบบเพื่อการบำบัดฟื้นฟูให้ประสบผลสำเร็จ ในกรณีที่นำรูปแบบกิจกรรมนี้ไปใช้ในสถานที่อื่น ๆ สิ่งที่สำคัญและจำเป็นที่สุดก็คือ คุณสมบัติของวิทยากรต้องมีความหลากหลาย มีความรู้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ส่วนอาคารสถานที่ในการจัดกิจกรรมต้องมีความพร้อมเอื้อต่อการจัดกิจกรรม ต้องแยกออกจากอาคารมี

ลักษณะเป็นเอกเทศมีความกว้างขวางพร้อมที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ทุกชั้นตอน อากาศถ่ายเทสะดวก และมีอุปกรณ์ที่ครบถ้วนและทันสมัย ส่วนด้านรูปแบบกิจกรรมนั้นจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพในการสร้างสรรค์ มีลักษณะที่ปรับใช้ได้กับสถานที่อื่น ๆ มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเกิดประโยชน์ต่อบุคคล ต่อองค์กรและประเทศชาติ และกิจกรรมนั้นจะต้องมีความหลากหลาย กระทัดรัด ง่ายต่อการปฏิบัติ เนื้อหาที่น่าสนใจ และทำให้เกิดบูรณาการเพื่อเพิ่มทักษะและเปลี่ยนทัศนคติในทางบวก

6.3.2 เงื่อนไขที่ส่งผลให้การนำรูปแบบไปสู่การปฏิบัติที่ได้ผล พบว่า เงื่อนไขประการแรกที่สำคัญและจำเป็น ก็คือ งบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ กลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลา ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดกิจกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หากขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารในสถานำบับนับเป็นข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบให้การนำรูปแบบไปดำเนินการนั้นประสบกับปัญหาและอุปสรรค เงื่อนไขอีกประการหนึ่งก็คือ การประเมินรูปแบบกิจกรรม หลังจากการจัดกิจกรรม เพื่อประเมินข้อดีข้อเสีย เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไข ควรมีการประเมินผล 1 เดือน 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี แล้วแต่ความจำเป็น เพื่อดูผลกระทบจากการใช้รูปแบบกิจกรรมนั้น ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรมเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยยาเสพติดได้กระตุ้นความคิดเป็นของตัวเอง และปรับเปลี่ยนแนวคิดที่นำไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่มีคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว สังคมชุมชน และประเทศชาติมากยิ่งขึ้น

6.4 ข้อสรุปสำหรับรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม

จากการทดลองใช้รูปแบบกิจกรรมตามแนวริยสัจสี่ สามารถสรุปเป็นรูปแบบ(Model) ได้ดังนี้

7. อภิปรายผลการวิจัย

7.1 วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชายในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ คือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการเรียนรู้ทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีคุณภาพ มีแนวทางในการพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจและเกิดความตระหนักในการแก้ปัญหาที่ได้จากการจัดกิจกรรมตามแนวอริยสัจสี่ในการเสริมสร้างทักษะชีวิต สามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การเสริมสร้างทักษะชีวิตนั้นต้องนำไปสู่การเห็นคุณค่าตนเอง และมีศักยภาพยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ปรับตัวแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่หลากหลายในช่วงชีวิต สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2545)

7.2 เนื้อหาสาระของรูปแบบ

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาสาระของรูปแบบ โดยคำนึงถึงหลักการและเหตุผล หัวข้อในการเรียนรู้ แผนกิจกรรมการเรียนรู้ของทักษะชีวิตในด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตใน 5 ด้าน คือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความเห็นใจผู้อื่น การเห็นคุณค่าในตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม และการจัดการกับอารมณ์และความเครียด โดยจัดกิจกรรมที่มีเนื้อหาสาระแบบบูรณาการร่วมกันกับแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส ภายใต้กรอบการแก้ปัญหาของอริยสัจสี่

เนื้อหาสาระดังกล่าวข้างต้น เป็นการเรียนรู้แบบวงจรแบบอริยสัจสี่ที่เชื่อมโยงต่อกันซึ่งจะขาดอันหนึ่งอันใดไม่ได้ และเป็นการแก้ไขปัญหาระบบที่สามารถนำมาพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้ตามความจริงของธรรมชาติที่มีการเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกันและความสัมพันธ์กันในลักษณะการคิดเป็น และมีความเชื่อมโยงกับข้อมูลอื่นๆ ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการคิดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาเรื่องคิดเป็น ของโกวิท วรพิพัฒน์ (2516) ที่เริ่มต้นด้วยปัญหา กระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งมีข้อมูลของตนเอง ข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางวิชาการ ในการนำมาประกอบการตัดสินใจ ว่าเป็นการแสดงศักยภาพของมนุษย์ในการชี้นำชะตาชีวิตของตนเอง โดยการพยายามปรับตัวเองและสิ่งแวดล้อมให้ผสมผสานกลมกลืนกัน คิดเป็นคือสมดุล เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือ ความสุข ดังนั้น การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวอริยสัจสี่นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเสริมสร้างทักษะชีวิตแบบองค์รวมทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โดยเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนในการพัฒนาตนเองและสังคม ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545)

7.3 กระบวนการของรูปแบบ

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคและวิธีการจัดกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม และกระบวนการของนีโอฮิวแมนนิสประกอบเป็นกระบวนการของรูปแบบ ซึ่งรายละเอียดดังกล่าวประกอบไปด้วย การกำหนดคุณสมบัติ

วิทยาการที่เหมาะสม กำหนดการของกิจกรรม ระยะเวลาในการจัด สถานที่ในการจัดกิจกรรม การเตรียมแผนงาน การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น รวมถึงการประเมินผลหลังการทดลองกิจกรรม เป็นเทคนิคกระบวนการที่จะต้องนำมาพิจารณาในการจัดกิจกรรม ซึ่งกระบวนการของรูปแบบดังกล่าว เป็นกระบวนการของรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวอริยสัจสี่ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีลักษณะเป็นวงจรการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ วงจรนี้ประกอบไปด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ หรือการตั้งเป้าหมายที่เทียบได้กับหลักอริยสัจสี่คือ นิโรธ การกำหนดเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิต หรือการกำหนดสภาพปัญหาคือสิ่งที่ผู้ต้องชังชาที่ติดยาเสพติดขาดทักษะชีวิตที่สมบูรณ์ซึ่งเทียบได้กับขั้นทุกข์ในอริยสัจสี่ เทคนิควิธีการหรือกระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งเปรียบได้กับขั้นมรรคคือแนวทางแก้ปัญหาของอริยสัจสี่ และการประเมินผลตรวจสอบ ซึ่งเปรียบได้กับขั้นสมุทัยหรือสาเหตุที่เชื่อมโยงสู่วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมอีกครั้งหนึ่งเป็นวงจรตรวจสอบที่เป็นลูกโซ่ซึ่งกันและกัน รูปแบบกระบวนการดังกล่าวเป็นการสะท้อนถึงบุคคลที่มีปัญหาในสังคม เฉกเช่นเดียวกับผู้ต้องชังชาที่เสพยาเสพติดที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ใหม่และบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตในทางสังคมที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ซึ่งได้สอดคล้องกับแนวคิดของ Mezirow (1991) ซึ่งได้สร้างกรอบคิดใหม่ในการนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ซึ่งมีกระบวนการเป็นขั้นตอนของวงจรการเรียนรู้ (Learning Cycle) แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนเชื่อมโยงกันดังนี้ (1) ประสบการณ์ (2) ความรู้สึกแปลกแยกจากบทบาทในสังคมที่เป็นอยู่ (3) การปฏิรูป-การพัฒนากรอบความคิดใหม่ และ (4) การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และการบูรณาการมโนทัศน์ใหม่ให้กลมกลืนกับสังคม ซึ่ง 4 ขั้นตอนดังกล่าวมีรายละเอียดที่ทำให้เข้าใจชัดเจนเป็นประเด็น ๆ ดังนี้ 1. ความรู้สึกทางลบหรือความไม่พอใจต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ 2. การศึกษาวิเคราะห์ตนเอง 3. การประเมินสมมติฐานเบื้องต้นหลังสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล 4. ตระหนักว่าคนอื่น ๆ มีการปรับเปลี่ยนความคิดเช่นเดียวกัน 5. การสำรวจค้นคว้าเพื่อกำหนดบทบาทใหม่หรือแนวการปฏิบัติใหม่ 6. การวางแผนปฏิบัติ 7. การศึกษาหาความรู้และทักษะที่จะใช้ในการดำเนินตามแผนที่วางไว้ 8. การทดลองปฏิบัติตามแผน 9. การพัฒนาสมรรถนะและสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในการปฏิบัติตามบทบาทใหม่ และ 10. การบูรณาการมโนทัศน์ใหม่เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งกระบวนการที่เป็นวงจรการเรียนรู้ของเมซีโรว์สามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลที่มีปัญหาในทางสังคม เช่นเดียวกับวงจรการเรียนรู้ตามแนวอริยสัจสี่ประการเพื่อให้บุคคลได้เสริมสร้างทักษะชีวิตใหม่ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การเห็นคุณค่าในตนเองมากยิ่งขึ้น

7.4 การประเมินผลตรวจสอบ

ผู้วิจัยได้กำหนดการประเมินผลตรวจสอบการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ต้องชังชาที่เสพยาเสพติด โดยมีการประเมินผลหลังการทดลองเพื่อตรวจสอบว่ากิจกรรมที่ได้จัดไปได้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมตามแนวอริยสัจสี่หรือไม่อย่างไร ซึ่งถ้าไม่บรรลุเป้าหมายอาจต้องนำรูปแบบกิจกรรมมาทบทวนในรายละเอียดต่างๆ ใหม่ของระบบวงจรการเรียนรู้ตามแนวอริยสัจสี่ โดยเริ่มจากการทบทวนในการกำหนดวัตถุประสงค์ใหม่ว่าเป็นอย่างไรเชื่อมโยงไปสู่ข้ออื่นๆ ต่อไป จนนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบที่ส่งผลสำคัญและเกิดประโยชน์ต่อกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการประเมินของ วีรจักร สุปัญญา (2545) ที่กล่าวว่า การกำหนดวิธีประเมินผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีประเด็นที่ควรพิจารณา ได้แก่ (1) สิ่งที่ยุ้จัดกิจกรรมต้องการประเมิน เช่น ปฏิภิรยาของผู้เรียนต่อประสบการณ์ เรียนรู้ ความรู้

ความเข้าใจในข้อมูลจากการเรียนรู้ ทักษะการแก้ปัญหาหรือความสามารถประยุกต์ใช้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือค่านิยม เป็นต้น (2) วิธีการประเมิน โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การพูดคุยทำความเข้าใจ หรือใช้ วิธีการที่เป็นระบบ การทดสอบให้คะแนน (3) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินการเรียนรู้มีหลายประเภท เช่น แบบทดสอบ การสังเกต การบันทึกผลการเรียนรู้ ฯลฯ การเลือกเครื่องมือที่ใช้ประเมินผู้จัดกิจกรรมอาจเป็นผู้กำหนด หรือเลือกร่วมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการประเมินผลตรวจสอบ เป็นการสำรวจรูปแบบกิจกรรมโดยรวม เพื่อให้รูปแบบกิจกรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม เป็นวงจรที่ทำให้รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรกำหนดให้มีการใช้รูปแบบการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวริ้วสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตนี้ไปใช้ หรือประยุกต์ใช้ โดยกำหนดเป็นนโยบายเชิงปฏิบัติการในแผนงานประจำปีของเรือนจำกลางในทุกจังหวัดของประเทศไทย

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

เจ้าหน้าที่หรือระดับผู้ปฏิบัติการของเรือนจำกลางทุกจังหวัด และทัณฑสถานอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้นำรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวริ้วสัจสี่ซึ่งได้ผ่านการทดลองมาแล้วนี้ นำไปปรับใช้ในเรือนจำกลาง และทัณฑสถานขององค์กรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด รวมทั้งเป็นการตอบสนองนโยบายของผู้บริหารที่กำหนดไว้ในองค์กรนั้น ๆ ด้วย

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาและวิจัยต่อไป

ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพด้านผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชายที่ได้รับการพัฒนาตามรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวริ้วสัจสี่เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมของผู้ต้องขังชายในเรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ในลักษณะติดตามผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์ (Outcome)

9. เอกสารอ้างอิง

- โกวิท วรพิพัฒน์. “ความต้องการขั้นพื้นฐานของการเรียน” รวมบทความการศึกษาผู้ใหญ่ เล่ม 2 ทางการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2516.
- วีรฉัตร สุปัญโญ. การวางแผนการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ. ประมวลสาระชุดวิชาการ เรียน การสอน การฝึกอบรมและการพัฒนาสื่อการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2545.
- ราชทัณฑ์, กรม. นโยบายเน้นหนักกรมราชทัณฑ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา: webmaster@correct.go.th
- <webmaster@correct.go.th>
- ราชทัณฑ์, กรม. แผนปฏิบัติการพัฒนาระบบบริหารความรู้ภายในกรมราชทัณฑ์

ประจำปี 2548 กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

www.correct.go.th/comnet1/plan/plan25.

ศึกษาธิการ,กระทรวง.พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ม.ป.ท., 2551

ศึกษาธิการ,กระทรวง.สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไข

เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค, 2545.

สุภาพจิต, กรม. คู่มือกลุ่มบำบัดเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับกลุ่มเสี่ยง.พิมพ์ครั้งที่ 1 นนทบุรี: สำนักพัฒนากรมสุขภาพจิต. 2541.

สุภาพจิต, กรม. รายงานการประชุมวิชาการเรื่อง ทักษะชีวิตและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2541.

สุภาพจิต, กรม. สำนักพัฒนาสุขภาพจิต. คู่มือกลุ่มบำบัดเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต สำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมใช้สารเสพติด. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์, 2543.

สุภาพจิต, กรม. สำนักพัฒนาสุขภาพจิต. คู่มือการสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติดในสถานศึกษา : ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. นนทบุรี : กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2542.

รุ่งกานต์ ศรีลัมพ์. การฝึกอบรมวิทยากรโรคเอดส์เชิงคุณภาพ. [ออนไลน์]. 2541. แหล่งที่มา :

www.scphub.ac.th/ulib/searching.php%3.

สุรสีห์ อินอุณโชติ. พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดของผู้ผ่านการฝึกอบรมตามโครงการแสงเทียน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

อาชัญญา รัตนอุบล. การจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชา การศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550. (อัดสำเนา)

Caffarella, R.,S. **Planning Programs for Adult Learners.** San Francisco: Jossey-Bass Publisers, 1994.

Mezirow,J.D.**Transformative Dimensions of Adult Learning.**San Francisco:Jossey-Bass,1991.

10. คำขอบคุณ

รายงานการวิจัยนี้สำเร็จลงได้ เพราะได้รับความอนุเคราะห์ร่วม โดยได้รับคำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดี จาก รศ.ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล และ ดร.ปาน กิมปี และผู้บริหารเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ เรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ ที่อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการทดลอง จนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงขออนุโมทนาและขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้